

LBRIS

We know
books

ELENA
FERRANTE

Cei care pleacă și
cei ce rămân

Maturitatea

roman

Traducere din limba italiană de

Cerasela Barbone

TREI

LBRIS

We know
books

Maturitatea

Ultima oară am văzut-o pe Lila acum cinci ani, în iarna lui 2005. Ne plimbam, dis-de-diminează, în lungul șoselei și, cum se întâmpla deja de ani buni, nu reușeam să ne simțim în largul nostru. Vorbeam doar eu, îmi amintesc: ea fredona, saluta lume care nici măcar nu-i răspundea. În rarele ocazii în care mă întrepruiea rostea numai fraze exclamative, fără nicio legătură clară cu ce spuneam eu. Se întâmplaseră, în toți anii aceia, prea multe chestii urâte, unele oribile, și, ca să regăsim calea familiarității, ar fi trebuit să ne destăinuim gânduri secrete. Dar eu nu aveam puterea de a găsi cuvintele, iar ea, care poate că avea putere, nu avea chef, nu vedea rostul.

Oricum, țineam foarte mult la ea și, când veneam la Napoli, încercam mereu să mă văd cu ea, chiar dacă, trebuie să spun, mi-era puțin teamă. Se schimbase mult. Bătrânețea, de-acum, ne biruise pe amândouă, dar în vreme ce eu mă luptam cu tendința de a mă îngrișa, ea era, în mod constant, numai piele și os. Părul scurt, pe care și-l tunde singură, era foarte alb, nu pentru că așa voia ea, ci din pură neglijență. Chipul, foarte obosit, amintea tot mai mult de cel al tatălui ei. Râdea nervos, aproape ca un șuierat, și vorbea cu un ton prea ridicat. Gesticula încontinuu, atât de violent și de precis, încât ziceai că vrea să despice în două blocurile, strada, trecătorii, pe mine.

Ne aflam în dreptul școlii când un bărbat tânăr pe care nu-l cunoșteam ne-a depășit gâfâind și i-a spus urlând că într-un răzor de lângă biserică fusese găsit cadavrul unei femei. Ne-am grăbit spre părculeț. Lila m-a târât după ea în grupul de curioși făcându-și loc într-un mod nepolitic. Femeia zăcea pe o parte, era extraordinar de grasă și purta un impermeabil demodat de culoare verde închis. Lila a recunoscut-o imediat, eu nu însă: era prietena noastră din copilărie, Gigliola Spagnuolo, fosta soție a lui Michele Solara.

N-o mai văzusem de câțiva zeci de ani. Chipul odinioară frumos era distrus, gleznele îi deveniseră enorme. Părul, altădată șaten, era acum roșcat-aprins, lung, așa cum îl purta când era mică, dar rar și întins pe pământul de flori proaspăt arat. Doar un picior era încălțat cu un pantof scâlciat, cu toc jos; în celălalt avea o șosetă gri de lână, cu o gaură prin care îi ieșea degetul mare, iar pantoful se găsea un metru mai încolo, ca și cum ar fi zvârlit cu el într-un moment de suferință sau de mare spaimă. Am izbucnit în plâns, iar Lila m-a privit în silă.

Ne-am așezat pe o bancă în apropiere, am așteptat în tăcere ca Gigliola să fie luată de acolo. Deocamdată nu se știa ce i se întâmplase, cum murise. Ne-am retras acasă la Lila, în apartamentul vechi și mic al părinților ei, în care locuia acum cu fiul ei, Rino. Am vorbit despre prietena noastră, ea a blamat-o, viața pe care o dusesese, pretențiile, ascunzișurile. Dar acum eu eram cea care nu reușeam să ascult, mă gândeam la chipul acela din profil căzut pe pământul de flori, la părul lung și rar, la petele albicioase de pe cap. Câte persoane care crescuseră împreună cu noi nu mai erau în viață, dispărute de pe fața pământului fie din cauza bolii, fie pentru că-și măcinaseră nervii, fie pentru că sângele lor fusese vărsat. O vreme am rămas în bucătărie apatice, fără ca niciuna din noi două să strângă masa, apoi am ieșit din nou.

În acea frumoasă zi de iarnă, soarele făcea ca lucrurile să aibă o înfățișare liniștită. Cartierul vechi, spre deosebire de noi, rămăsese la fel. Rezistau casele joase și gri, curtea în care ne jucam, șoseaua, gurile negre ale tunelului și violența. Dar se schimbaseră peisajul din jur. Întinderea verzuie a lacurilor nu mai exista, vechea fabrică de conserve se degradase. În locul lor apăruseră scânteierile zgârie-norilor de sticlă, odinioară semnele unui viitor strălucitor în care nimeni nu crezuse niciodată. De-a lungul anilor, consemnasem toate schimbările, uneori curioasă, adeseori neatent. Când eram mică îmi imaginam că, dincolo de

cartier, Napoli oferea numai minunății. Blocul zgârie-nori al gării centrale, de exemplu, mă impresionase mult, cu decenii în urmă, prin ridicarea lui, etaj după etaj — un schelet de clădire care atunci ni se părea foarte înalt —, într-o parte a gării originale. Ce mă mai miram când treceam prin Piața Garibaldi: uite cât e de înalt, le spuneam Lilei, lui Carmen, lui Pasquale, Adei, lui Antonio, tuturor colegilor de atunci cu care mergeam spre mare, pe lângă cartierele bogate. Acolo sus, mă gândeam, locuiesc îngerii și în mod sigur se bucură de tot orașul. Cât mi-ar fi plăcut să mă cațăr, să urc până-n vârf. Era blocul zgârie-nori *al nostru*, chiar dacă se afla în afara cartierului, un lucru pe care-l vedeam crescând zi după zi. Dar lucrările se opriseră. Când mă întorceam acasă de la Pisa, blocul zgârie-nori al gării, mai mult decât simbolul unei comunități care se reînnoia, mi se părea un loc în care se cuibărea ineficiența.

În perioada aceea mi-am dat seama că nu era mare diferență între cartier și Napoli, răul aluneca dintr-o parte în alta neîntrerupt. De fiecare dată când reveneam, găseam un oraș făcut parcă tot mai mult din cocă, care nu rezista la schimbările de anotimp, la căldură, la frig și, mai ales, la furtuni. Iată, gara din Piața Garibaldi se inundase, iată, galeria din fața muzeului se dărâmasese, iată, avusese loc o alunecare de teren, curentul rămânea picat. Aveam în memorie străzi întunecate pline de pericole, trafic tot mai haotic, pavaj găurit, băltoace imense. Canalele supraîncărcate dădeau pe dinafară. Apa, mizeria, gunoaiile și bacteriile se revărsau ca lava în mare de pe colinele pline de construcții foarte noi și fragile sau erodau lumea de dedesubt. Oamenii mureau din cauza neglijenței, a corupției, a asupririi și totuși, la toate alegerile, îi aprobau cu entuziasm pe politicienii care le făceau viața insuportabilă. Cum coboram din tren, mă mișcam prudent prin locurile în care crescusem, având grijă să vorbesc mereu în dialect. Parcă voiam să spun *sunt de-a voastră, nu-mi faceți rău*.

Când am absolvit facultatea, când am scris dintr-un foc o poveste, care, în mod cu totul neașteptat, în doar câteva luni, s-a transformat într-o carte, mi s-a părut că lumea din care proveeam eu, cu tot ce conținea, se înrăutățise și mai mult. În timp ce la Pisa, la Milano mă simțeam bine, uneori chiar fericită, în orașul meu mă temeam, de fiecare dată când reveneam, că ceva neprevăzut o să mă împiedice să scap de acolo, că lucrurile pe care le dobândisem îmi vor fi luate. N-aș mai fi putut să mă duc la Pietro, cu care trebuia să mă căsătoresc în curând; aș fi fost împiedicată să intru în spațiul elegant al editurii; nu m-aș mai fi putut bucura de favorurile lui Adele, viitoarea mea soacră, o mamă cum a mea nu fusese niciodată. Deja în trecut orașul mi se păruse aglomerat, era tot o înghesuială, de la Piața Garibaldi până în Forcella, Duchesca, Lavinaio, pe Rettifilo. La sfârșitul anilor șaizeci aveam impresia că mulțimea de oameni crescuse și că intoleranța și agresivitatea se revărsau în toate direcțiile în mod necontrolat. Într-o dimineață mă dusesem până pe strada Mezzocannone, acolo unde, cu câțiva ani în urmă lucrasem ca vânzătoare într-o librărie. Mă dusesem din curiozitate, ca să revăd locul în care trudisem, mai ales să arunc o privire asupra universității, în care nu intrasem niciodată. Voiam s-o compar cu cea din Pisa, cu Școala Normală, speram chiar să dau de fiii profesoarei Galiani — Armando și Nadia — și să mă laud cu ce realizasem. Dar strada, spațiile universitare îmi dăduseră o stare de neliniște. Erau înțesate de studenți napolitani, atât din provincie, cât și din tot Sudul, tineri bine îmbrăcați, gălăgioși, siguri de sine și neciopliți, dar și dintre cei umili. Se călcau în picioare la intrări, în săli, în fața secretariatelor unde erau cozi interminabile la care adesea se iscau certuri. Trei sau patru se luaseră la bătaie din senin la câțiva pași de mine, de parcă le-ar fi fost de-ajuns să se vadă ca să ajungă la o explozie de jigniri și lovituri, o masă furioasă de bărbați care-și urla dorința nestăvilită de sânge într-un dialect pe care eu însămi făceam eforturi să-l

înțeleg. Plecasem de acolo în grabă, de parcă ceva amenințător m-ar fi atins în treacăt într-un loc pe care mi-l imaginam sigur, locuit doar de cauze bune.

În fiecare an mi se părea din ce în ce mai rău. În acel sezon ploios, orașul plesnise încă o dată, o întreagă clădire se înclinase pe o parte ca o persoană ce se sprijină de brațul ros de carii al unui vechi fotoliu și brațul cedează. Morti, răniți. Și țipete, cio-măgeli, explozive. Părea că orașul clocea în viscere o furie care nu putea ieși la suprafață și de aceea îl eroda sau erupea în pustule pline de venin împotriva tuturor: copiii, adulții, bătrâni, oameni din alte orașe, americani de la NATO, turiști de toate naționa-litățile, chiar napolitani. Cum putea cineva să reziste în acel loc haotic și periculos, la periferie, în centru, pe coline, la poalele muntelui Vezuviu? Ce impresie urâtă îmi făcuse San Giovanni a Teduccio, călătoria până acolo. Ce impresie urâtă îmi făcuseră fabrica în care muncea Lila și Lila însăși, Lila cu fiul mic, Lila care, într-o clădire mizerabilă, locuia cu Enzo, chiar dacă nu dor-mea împreună cu el. Spusese că el voia să studieze funcționarea calculatoarelor electronice și că ea încerca să-l ajute. Îmi rămăsese întipărită vocea ei care încerca să ștergă San Giovanni, salamu-rile, mirosul fabricii, starea ei, vorbind cu prefăcută competență despre sigle de genul: Centrul de Informatică al Universității din Milano, Centrul Sovietic de Aplicație a Calculatoarelor în Științele Sociale. Voia să mă facă să cred că urma să apară în curând un astfel de centru și la Napoli. Mă gândisem: la Milano poate că da, cu siguranță în Uniunea Sovietică, dar aici nu, aici sunt nesăbuiințele minții tale incontrolabile în care îl târăști și pe bietul, devotatul Enzo. Să pleci. S-o ștergi definitiv, departe de viața pe care o cunoști încă de la naștere. Să te instalezi în teritorii bine organizate unde, într-adevăr, totul era posibil. Eu mă cărasem, de fapt. Dar numai ca să descopăr, în deceniile următoare, că mă înșelasem, că era vorba de un lanț cu inele tot mai mari: cartierul arăta de oraș, orașul de Italia, Italia de

Europa, Europa de întreaga planetă. Și astăzi mai cred așa: nu cartierul e cel bolnav, nici Napoli, ci globul terestru, universul nostru sau toate universurile. Și abilitatea constă în a te ascunde și în a-ți tăinui starea reală a lucrurilor.

Am vorbit cu Lila în după-amiaza aceea, în iarna lui 2005, emfatic și voind parcă să-mi recunosc păcatele. Voiam să-i mărturisesc că înțelesese totul de mică, fără să plece niciodată din Napoli. Dar mi s-a făcut rușine aproape imediat, am simțit în cuvintele mele pesimismul țâfnos al cuiva care îmbătrânește, tonul pe care, știam asta, ea îl detesta. Într-adevăr, a zâmbit arătându-și dinții îngălbeniți într-o grimasă nervoasă și a spus:

— Faci pe deșteapta, dai sfaturi? Ce ai de gând? Vrei să scrii despre noi? Vrei să scrii despre mine?

— Nu.

— Zi adevărul.

— Ar fi prea complicat.

— Te-ai gândit la asta, însă, încă te gândești.

— Da, puțin.

— Trebuie să mă lași în pace, Lenù. Trebuie să ne lași pe toți în pace. Noi trebuie să dispărem, nu merităm nimic, nici Gigliola, nici eu, nimeni.

— Asta nu-i adevărat.

M-a scrutat cu o privire urâtă de nemulțumire. Pupilele abia i se vedeau, buzele îi erau întredeschise.

— Bine, a spus, scrie, dacă chiar vrei, scrie despre Gigliola, spune ce ai chef. Dar despre mine nu, să nu îndrăznești, promite-mi.

— N-o să scriu despre nimeni, nici despre tine.

— Vezi că sunt cu ochii pe tine.

— Da?

— Vin să-ți cotrobăi în computer, îți citesc documentele, ți le șterg.

— Ei, hai.

— Crezi că nu sunt în stare?

— Știi că ești în stare. Dar știi să mă feresc.

A râs în vechiul ei fel răutăcios.

— De mine nu.

2 .

N-am uitat niciodată acele trei cuvinte, a fost ultimul lucru pe care mi l-a spus: *de mine nu*. Scriu cu energie de câteva săptămâni, fără a mai pierde vremea să recitesc. Dacă Lila mai este în viață — fantalez în timp ce sorb din cafea și privesc fluviul Pad care se izbește de stâlpii podului Principessa Isabella — nu va putea rezista, va veni să-și bage nasul în computerul meu, va citi și, ca o bătrână lunatică ce e, se va enerva din cauza nesupunerii mele, va dori să intervină, va corecta, va adăuga, își va uita dorința nerăbdătoare de a dispărea. Apoi clătesc ceașca, mă duc la birou, încep să scriu din nou pornind de la acea primăvară rece din Milano, într-o seară din urmă cu mai mult de patruzeci de ani, în librărie, când bărbatul cu ochelari cu lentile groase a vorbit sarcastic despre mine și despre cartea mea în fața tuturor și eu am răspuns în mod confuz, șovăitor. Până când, brusc, s-a ridicat Nino Sarratore, aproape de nerecunoscut din cauza bărbii neîngrijite, foarte neagră, și l-a atacat cu duritate pe cel care mă criticase. Din acel moment toată ființa mea a început să-i strige numele în tăcere — de cât timp nu l-am văzut: patru-cinci ani — și chiar dacă încordarea mă transformase în stană de gheață, am simțit că iau foc.

Imediat după ce Nino își încheiase intervenția, bărbatul a cerut cu un gest reținut dreptul la replică. Era clar că se simțea jignit, dar emoțiile violente mă zăpăciseră prea tare ca să înțeleg imediat de ce. Îmi dădusem seama, bineînțeles, că intervenția lui Nino mutase discuția dinspre literatură spre politică, și chiar

Într-o manieră agresivă, aproape nepoliticoasă. Oricum, atunci n-am acordat prea multă importanță chestiunii, nu puteam să-mi iert faptul că nu știusem să fac față confruntării, că fusesem incoerentă în fața unui public foarte cult. Și totuși, eram bine pregătită. La liceu reacționasem la o situație în care mă aflam în dezavantaj încercând să mă transform în profesoara Galiani, îmi însușisem tonalitățile și limbajul ei. La Pisa, modelul acela feminin nu ajunsese, fusesem nevoită să înfrunt oameni foarte instruiți. Franco, Pietro, toți studenții care excelau și, bineînțeles, profesorii prestigioși de la Școala Normală se exprimau complicat, scriau cu o foarte studiată prețiozitate, aveau abilitatea de a diviza în categorii, o claritate logică, toate calități care lui Galiani îi lipseau. Dar eu exersasem ca să fiu ca ei. Și adesea reușeam, mi se părea că stăpânesc cuvintele suficient încât să alung pentru totdeauna contradicțiile existențiale, emoțiile și discursurile agitate. În fine, știam să recurg, de-acum, la un mod de a vorbi și de a scrie care, prin intermediul unui vocabular foarte ales, al unui ritm amplu și gândit, al dispunerii enervante a subiectelor și al unei dichisiri formale care nu trebuia să lipsească niciodată, avea ca țintă anihilarea interlocutorului până când îi pieria cheful de a obiecta. Dar în seara aceea lucrurile nu se aranjaseră cum trebuia. Mai întâi, Adele și prietenii ei, pe care mi-i închipuiam cu lecturi foarte rafinate, apoi bărbatul care purta ochelari cu lentile groase, mă intimidaseră. Redevenisem fetița inimoasă care venea din cartier, fiica portarului cu un accent dialectal din Sud, uimită că ajunsese în locul acela ca să interpreteze rolul scriitoarei tinere și culte. Astfel îmi pierdusem încrederea și mă exprimasem neconvingător, dezordonat. Fără să-l iau în calcul pe Nino. Apariția lui mă făcuse să-mi pierd stăpânirea de sine și calitatea intervenției lui în favoarea mea îmi confirmase faptul că îmi pierdusem brusc abilitățile. Proveneam din același mediu, făcuserăm eforturi amândoi să dobândim limbajul acela. Și totuși, el nu doar că-l folosea cu naturalețe, îndreptându-l cu

LIBRIS | We know books

ușurință către interlocutorul său. Dar uneori, când i se părea necesar, își îngăduia să facă o dezordine programată în acea italiană elegantă cu o atitudine de dispreț nerușinată care făcuse ca tonalitatea de profesor a bărbatului cu ochelari cu lentile groase să pară desuetă și poate și un pic ridicolă. În consecință, când am văzut că acesta din urmă voia să ia din nou cuvântul, m-am gândit: s-a enervat tare și dacă înainte a vorbit rău despre cartea mea, acum va vorbi și mai rău ca să-l umilească pe Nino care i-a luat apărarea.

Dar bărbatul părea preocupat de altceva: nu s-a întors la romanul meu, nu m-a mai adus în discuție. S-a concentrat, în schimb, pe unele expresii folosite marginal de Nino, dar pe care, totuși, le repetase de mai multe ori: chestii de genul *arroganță provocatoare de baron, literatură antiautoritară*. Am înțeles abia atunci că îl enervase, de fapt, întorsătura politică pe care o luase discuția. Nu-i plăcuse vocabularul acela și a subliniat asta întrerupându-și vocea profundă cu un neașteptat discurs sarcastic (*așadar mândria cunoașterii astăzi este definită drept arroganță provocatoare, așadar și literatura a devenit antiautoritară?*). Pe urmă a început să se joace, rafinat, cu cuvântul *autoritate*, mulțumesc lui Dumnezeu — a spus —, o stavilă împotriva tinerilor cu o cultură prost însușită care-și dau cu părerea la nimereală în legătură cu orice, recurgând la prostiile cine știe cărui curs alternativ al Universității. Și a vorbit mult timp pe tema aceea, adresându-se publicului, niciodată în mod direct lui Nino sau mie. Spre final, în schimb, și-a concentrat atenția mai întâi asupra criticului bătrân care stătea lângă mine și apoi direct asupra lui Adele, probabil adevărata lui țintă polemică încă de la început. Eu n-am nimic cu tinerii — a spus pe scurt —, ci cu adulții docti care sunt tot timpul gata, din interes, să încalce pe ultima modă a stupidității. Moment în care, în sfârșit, a tăcut și a dat să plece cu niște umile, dar energice *mă scuzați, dați-mi voie, mulțumesc*.